

«Ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν ὑπογραφή Του διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος...» (Θεόδωρος Κολοκοτρώνης)

«Ἕλληνες, μὴ φοβεῖσθε· δὲν εἶναι πολλοὶ οἱ Τούρκοι, ὅπως σᾶς λέγουν. Κάνετε κουράγιο. Ἐγὼ θὰ βγῶ νὰ πολεμήσω. Ὁ Θεὸς εἶναι μὲ μᾶς, δὲ θὰ μᾶς ἀφήσει νὰ χαθοῦμε». Φώναζε μὲ τὴ βροντώδη φωνή του ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ στοὺς Ἕλληνες, γιὰ νὰ πολεμήσουν, ὅταν φόβος καὶ τρόμος ἀπλώθηκε στὴν Πελοπόννησο μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη (Ἰούλιος 1822). Τότε τὰ μέλη τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως μέσα στὸν πανικὸ κατέφυγαν σὲ δύο γοητέτες στὸ λιμάνι τῶν Μύλων, ἐνῶ ὁ Μαΐτλαντ, Ἄγγλος Ἀρμοστής στὰ Ἐπτάνησα, προφύτευσε: «Τὸν Αὐγουστο ἡ Ἑλῆλας δὲν θὰ ὑπάρχει». Μὰ ὁ Κολοκοτρώνης τὸν διέψευσε κι ἐκείνη τὴ φορά. Ποτὲ δὲν ἀμφέβαλλε γιὰ τὴ νικηφόρο ἐκβαση τοῦ ἐθνικοῦ μας Ἀγῶνα, γιὰτι εἶχε πίστη βαθιὰ πῶς ὁ Θεὸς δὲν ἐγκαταλείπει τὴν Ἑλλάδα. «Ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν ὑπογραφή Του διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν τὴν παίρνει ὀπίσω», συνήθιζε νὰ λῆει μὲ ἐπιμονή.

Ἦταν πολὺ σκληρὸ τὸ ἔργο του καὶ ἀγωνιώδης. Ὁ ἴδιος ἐξομολογεῖται στὰ Ἀπομνημονεύματά του *Διήγησις συμβάντων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς*: «Ἡ ἀρχηγία ἐνὸς στρατεύματος Ἑλληνικοῦ ἦτον μία τυραννία, διατι ἔκαρνε καὶ τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὸν κριτῆ, καὶ τὸν φροντιστῆ, καὶ νὰ τοῦ φεύγουν καθημέρα καὶ πάλιν νὰ ἔρχωνται· νὰ βαστῆ ἓνα στρατόπεδο μὲ ψέματα καὶ κολλακείαις, μὲ παραμύθια, νὰ τοῦ λείπουν καὶ ζωοτροφὲς καὶ πολεμοφόδια καὶ νὰ μὴν ἀκοῦν καὶ νὰ φωνάζη ὁ ἀρχηγός, ἄλλῃλον νὰ φοβερίζη, ἄλλῃλον νὰ κολλακεύη κατὰ τοὺς ἀνθρώπους»¹. Ποὺ στηριζόταν λοιπὸν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ πῶς ἄντεχε ἐπικηρυγμένος ἀπ' τοὺς Τούρκους νὰ τρέχει στὰ Κύθηρα ἢ στὰ Ἐπτάνησα, νὰ πολεμᾷ στὴν Πελοπόννησο, νὰ γίνεται θῦμα συνωμοσίας σὲ ἐμφύλιες διαμάχες, νὰ φυλακίζεται, νὰ δικάζεται, νὰ καταδικάζεται σὲ θάνατο καὶ νά... μένει μέχρι τέλους ἀλύγιστος καὶ ἀνίκητος; «Ἐχω τὸ θάρρος μου εἰς τὸν Προστάτην τῆς Ἑλλάδος Θεόν», ἔλεγε. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ἡ ἀρχαιοελληνικὴ περικεφαλαία στὸ κεφάλι του, μὲ τὸν μεγάλῳ λευκὸ σταυρὸ στὸ ἐμπρόσθιο μέρος, ἦταν σύμβολο Πατρίδας καὶ Θρησκείας.

1. Στὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τῆς καταγραφῆς.

«Εἶναι θέλημα Θεοῦ. Εἶναι κοντά μας καὶ βοηθαί, γιὰτι πολεμᾶμε γιὰ τὴν πίστη μας, γιὰ τὴν πατρίδα μας, γιὰ τοὺς γέρους γονιοὺς, γιὰ τὰ ἀδύνατα παιδιὰ μας, γιὰ τὴ ζωὴ μας, τὴ λευτεριά μας... Καὶ ὅταν ὁ δίκαιος Θεὸς μᾶς βοηθαί, ποιοὺς ἐχθροὺς ἡμπορεῖ νὰ μᾶς κάνει καλὰ;». Μὲ τέτοια λόγια, σὰν ἀπὸ θεία φώτιση, φτέρωνε τὶς καρδιὲς τῶν ἀγωνιστῶν ὁ Κολοκοτρώνης, καλώντας τους νὰ πολεμήσουν τὸν κατακτητῆ. Κι ἔτρεχαν κοντά του σὰν τὰ ρυάκια.

Σὲ ὦρα φυγῆς καὶ σφαγῆς γεννήθηκε. Ἐτοιμόγεννη ἡ μάννα του Ζαμπία ἔτρεχε νὰ σωθεῖ, κυνηγημένη ἀπ' τοὺς Τούρκους, καὶ τὸν γέννησε κάτω ἀπὸ μιὰ φτελιὰ στὸ Ραμοβούνη τῆς Μεσσηνίας, στὶς 30 Ἀπριλίου 1770, Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς. Μέσα στὸν καθαρὸ ἀέρα τῆς φύσης κράτησε ὁ Θεοδωράκης-βρέφος ἀμόλητη τὴν πνοὴ τοῦ Θεοῦ στὰ σπλάχνα του καὶ τὸν θέρειε στὰ δύσκολα καὶ ἀδύνατα. Φόβος καὶ τρόμος ἔγινε στοὺς Τούρκους. «Πύργος δυνάμεως» καὶ μόνο τὸ ὄνομά του στὰ παλληκάρια του. «Εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης», τοὺς φώναζε, «ἀκολουθήστε με καὶ ἔχει ὁ Θεός».

Ἀπ' τὰ 15 του χρόνια ἀρματολὸς, στὰ 17 καπετάνιος. Ἄλλοτε κλέφτης στὴ στεριά, ἄλλοτε πειρατὴς μὲ τὸν Βλαχάβα καὶ τὸν Νικοτσάρα στὴ

Ποὺ στηριζόταν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ πῶς ἄντεχε ἐπικηρυγμένος ἀπ' τοὺς Τούρκους νὰ τρέχει στὰ Κύθηρα ἢ στὰ Ἐπτάνησα, νὰ πολεμᾷ στὴν Πελοπόννησο, νὰ γίνεται θῦμα συνωμοσίας σὲ ἐμφύλιες διαμάχες, νὰ φυλακίζεται, νὰ δικάζεται, νὰ καταδικάζεται σὲ θάνατο καὶ νά... μένει μέχρι τέλους ἀλύγιστος καὶ ἀνίκητος; «Ἐχω τὸ θάρρος μου εἰς τὸν Προστάτην τῆς Ἑλλάδος Θεόν», ἔλεγε.

θάλασσα, έγινε εμπειρος στους αγώνες, και υπηρετώντας στον ρωσικό στρατό στα Έπτανησα ή με τον βαθμό του ταγματάρχη στον αγγλικό έμαθε την τακτική του πολέμου και έδειξε ήγεικές ικανότητες. Στα Έπτανησα μελέτησε και την Έλληνική Ιστορία. Σε ήλικία 8-9 χρόνων είχε μάθει την Άλφαβήτα και λίγα γράμματα από τα ιερά άναγνώσματα στο Μοναστηράκι των Άγίων Θεοδώρων, κοντά στο Πυργάκι της Πελοποννήσου. Έκει ο πατέρας του Καπετάν Κωνσταντής, κυνηγημένος από Τούρκους κι Άρβανιτάδες λίγο μετά τα Όρλωφικά, έκρυψε τη γυναίκα του και τα έξι μικρά τους για προστασία. «Eis τον καιρόν της νεότητάς μου όπου ήμπορούσα να μάθω κάτι τι, σχολεία, Άκαδημίες δεν υπήρχαν... Τό Ψαλτήρι, τό Κτωήχι, ό Μηνιαίος και αί Προφητεΐαι ήσαν τά βιβλία που άνέγνωσα», διηγείται.

Σε ήλικία 20 ετών έκανε τον γάμο του και απέκτησε έξι παιδιά. Κι όταν μυήθηκε στη Φιλική Έταιρεία τό 1828 στη Ζάκυνθο, μόλις όρκισθηκε, είπε:

«Έγώ, ή φαμίλια μου, τ' άρματά μου, ό,τι έχω είναι για την Έλλάδα».

Όταν ήρθε ή ώρα, πήρε τό μήνυμα από τον Ύψηλάντη, και άποβιβάστηκε στη Μάνη. «Έκοψα δύο σημαΐες με Σταυρό κι έκίνησα». Με τον Πετρόμπεη Μαυρομικάλη κήρυξαν την Έπανάσταση στην Καλαμάτα στις 23 Μαρτίου 1821. Την ήμέρα του Εϋαγγελισμού, 25 Μαρτίου, ήθελαν να

κάνουν αρχή, για να σημάνει και ο Εϋαγγελισμός του Γένους με τον Εϋαγγελισμό της Θεοτόκου. Άλλα ήδη με την άπελευθέρωση της Καλαμάτας, ξημερώνοντας του Εϋαγγελισμού, ό κόσμος είχε ξεσηκωθεί.

Άπ' όπου περνούσαν ήχοΰσαν οί καμπάνες χαρμόсуνα, οί ιερείς τους εϋλογοΰσαν, ό λαός τους φιλοΰσε. «Οί Έλληνες όπου όλοι με τες εικόνες έκαναν δέηση και εύχαριστίες... Μοΰ ήρχετο να κλαΰσω από την προθυμία που έβλεπα». «Η ώρα έφθασε. Τα πάντα είναι δικά μας, και ό Θεός του παντός μεθ' ήμων έσεται...», έγραφαν σε έπιστολή τους ό Κολλοκοτρώνης και ό Παπαηλέσσας προς τους κατοίκους της Άρκαδίας. Οί Τούρκοι έτρεχαν να κλειστοΰν στα κάστρα. Η επανάσταση γενικήΰθηκε στην Πελοπόννησο. Ό Κολλοκοτρώνης άεικίντος την άλωνίζε άπ' άκρη σ' άκρη, μέρα και

νύχτα, κληπάζοντας με τ' άλογό του, που πετοΰσε, μα και τό σιβαρό του πάτημα ήξερε κορφοβούνια και διάσειλα, μονοπάτια κι άπόκρυφες πλακαδιές. Οί Έλληνες όμως, άσυνήθιστοι από τη στρατιωτική ζωή και άοπλοι, άφηναν τό στρατόπεδο και έτρεχαν στις οικογένειές τους. Τους έβλεπε να φεύγουν και του έρχονταν δάκρυα.

Να τί μās ήέει ό ίδιος: «Έκατσα έως που έσκαπέτισαν... άπε κατέβηκα κάτω, ήτον μία εκκλησία εις τον δρόμον, ή Παναγία στο Χρυσοβίτζι, και τό καθισό μου ήτον όπου εκλαιγα την Έλλάς: Παναγία μου, βοήθησε και τούτην την φοράν τους Έλληνες να έμψυχωθοΰν, και επήρα έναν δρόμον κατά την Πιάνα... έγώ ήμουν και χωρίς τουφέκι...». Η προσευχή του εισακούστηκε. «Σε τρεις ήμέρες έμασα 300 και έρριξα τό όρδί μου εις την Πιάνα άγνάτια από την Τριπολιτσά τρεις ώρες». Προστάτιδά του ένιωθε την Παναγία κάθε στιγμή. Την επικαλοΰνταν και μέσα από τα όνειρα. Άπολαυστική είναι ή δι-

ήγηση του Φωτάκου:

«Ό Κολλοκοτρώνης, όταν διέτατε τας θέσεις εις τους στρατιώτας, εκάθητο εις ένα μέρος, έγερνε την κεφαλήν και εκαμώνετο ότι τάχα του ήρχετο ύπνος και ύστερα από όλίγον έξύπνα, έτριβε τά μάτια του, εχασμουργέτο και έλεγεν ότι είδε όνειρον: μίαν γυναίκα με βουνήσια φορέματα και ότι τάχα ήτον ή Παναγία... ένώ άλλες φορές που οί στρατιώται ήθελαν να

πολεμήσουν ένώ δεν επρεπε, τους έλεγε ότι δεν είδε την Παναγίαν».

Επί έξι μήνες κράτησε ή πολιορκία της Τριπολιτσάς. Η ήλωση της (23 Σεπτεμβρίου 1821) παγίωσε τη θέση της Έπανάστασης. Νοΰς και ψυχή της πολιορκίας ήταν ό Κολλοκοτρώνης, άλλα εκείνος ό φωτισμένος πολέμαρχος άπέδιδε τη νίκη στον Θεό. «Τώρα ό Άγιος Θεός ήθέλησε και μās εδυνάμωσε και επήραμε την Τριπολιτσά», γράφει.

Στα Δερβενάκια, στην περιφέρηη δημηγορία του πριν από τη μάχη, τους είπε, όπως αναφέρει ό Φωτάκος: «Απόψε ήλθεν ή Παναγία και μοΰ έπεν ότι θα είμεθα νικηται τόσον πολύ, όπου άλλην νίκην καλλιτέραν από την σημερινήν δεν εκάμαμεν... ό Θεός είναι με ήμās, να μην σās μέλλει τίποτε!...». Η μάχη στα Δερβενάκια δόθηκε στις 22 Ιουλίου

1822, ανήμερα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Σὲ ὄλη τὴ διάρκεια τῆς μάχης, γράφει ὁ αὐτόπτης Φωτάκος, ὁ Κολλοκοτρώνης ἔβαλε «*τοὺς ἱερεῖς καὶ ἐδιάβαζαν παράκλησιν, ὁ Παπαγιαννόπουλος ἔψαλλε καὶ ὁ ἀρχηγὸς εἶχε τὸ κιάλι καὶ ἔβληπε τοὺς Τούρκους...*».

Ἀμνησικάκος καὶ ὑποχωρητικός, προσπαθοῦσε νὰ ἀμβλύνει τὶς ἀντιθέσεις. «*Θάψατε εἰς τὴν θάλασσαν τὰς ἔριδας καὶ τὰς διχονοίας*», φώναζε, ὅταν τὸν ἀποφυλάκισαν ἀπὸ τὸν Προφῆτη Ἥλιᾶ τῆς Ὑδρας, ἄρον ἄρον, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν Ἰμπραήμ (1825). Συγχωροῦσε τοὺς ἐχθροὺς του.

Κι ὅταν τὴν ἐπομένη τοῦ θριάμβου μετέδωσε μὲ γράμμα τοῦ τὴν εἶδηση στοὺς Ὑδροσπεσιῶτες, γράφει: «*Γνωστοποιῶ πρὸς ὄλους τοὺς πατριῶτας τὴν λαμπρὰν νίκην ὅπου ὁ Θεὸς καὶ ἡ χθὲς ἐορτάζουσα Ἁγία Παρασκευὴ μᾶς ἐχάρισεν...*». Ἐκεῖνος σὰν νὰ μὴν ἔκανε τίποτε. Ἀφιερώνει τὴν τιμὴ καὶ πάλι στὸ Θεῖον!

Ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ὁ Κολλοκοτρώνης, προσευχόταν σὰν παιδί, διάβαζε τὸ Εὐαγγέλιο, ἐκκλησιαζόταν τακτικὰ σὲ συγκεκριμένη ἐκκλησία τῆς Τριπολιτσᾶς, νήστευε, ἔκανε τάματα γιὰ τὴν πατρίδα του, συμμετεῖχε στὰ ἱερὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶχε χτίσει ναὸ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων μέσα στὸ κτήμᾶ του στὸ Ναύπλιο, καὶ μεγάλωσε τὸν ναὸ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στὴν Ἀθωνίσταινα ἀπὸ τὰ λήφουρα τοῦ Δράμαλη. Ἐμεῖς τὸν βλέπουμε ὡς ἕναν ἀτρόμητο πολεμιστὴ, σκληρὸ καὶ ἀγριωπὸ, μὲ τὰ φλογερὰ μάτια καὶ τὴ βουερὴ φωνή, ἀδάμαστο καὶ ἀκατάβλητο, ὡς Ἠγέτη καὶ Ἀρχιστράτηγο! Ἄλλὰ ἐκεῖνος ἦταν ἄνθρωπος μὲ χάρες, εὐαίσθητος, μὲ βαθὺ θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ ἀρετὲς συνειδητοῦ χριστιανοῦ.

Ἀμνησικάκος καὶ ὑποχωρητικός, προσπαθοῦσε νὰ ἀμβλύνει τὶς ἀντιθέσεις. «*Θάψατε εἰς τὴν θάλασσαν τὰς ἔριδας καὶ τὰς διχονοίας*», φώναζε, ὅταν τὸν ἀποφυλάκισαν ἀπὸ τὸν Προφῆτη Ἥλιᾶ τῆς Ὑδρας, ἄρον ἄρον, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν Ἰμπραήμ (1825). Συγχωροῦσε τοὺς ἐχθροὺς του. Συγχώρησε τοὺς φονιάδες τοῦ ἀδελφοῦ Γιάννη καὶ ἐκείνους ποὺ σκότωσαν τὸν πατέρα του τὸ 1780 στὴν Καστάνιτσα τῆς Μάνης. «*Ἠρκέσθη νὰ τοὺς*

ζητήσῃ τὸ τουφέκι τοῦ πατρὸς του, τὸ ὁποῖον λαβὼν περιηργύρωσε». Κι ὅταν σκοτώθηκε ὁ ἀγαπημένος του γιὸς Πᾶνος (1824), καὶ ὁ ἄλλος του γιός, ὁ Γενναῖος, ἀνακάλυψε τοὺς δράστες καὶ δὲν τοὺς σκότωσε, παρὰ μόνο τοὺς διέταξε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, «*Ἐκανες πολὺ καλὰ ὡς Κολλοκοτρώνης – ἂν τοὺς ἐσκότωνες, δὲν ἦσουν παιδί μου*», τοῦ εἶπε ὁ Γέρος, ὅταν πληροφορήθηκε τὰ σχετικὰ (Θ. Ρηγόπουλος).

Σεβόταν τὰ ἅγια Μυστήρια. Ἐκατὸν εἴκοσι παιδάκια εἶχε βαφτίσει, ὅλα Θεοδωράκηδες καὶ Θεοδωροῦλες, «γιὰ νὰ μὴν ξεχνάει πῶς τὰ λένε», ὅπως ἔλεγε χαριτολογώντας ὁ ἴδιος, ἀναφέρει ὁ Γ. Τερτσέτης. «*Ἰερὸν μυστήριον*» θεωρεῖ τὸν γάμο. «*Κύριε Ρήγα Παλαμῆδη. Ἐπειδὴ μεθαύριον Κυριακὴν ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ χαρὰ τοῦ υἱοῦ μου Πάνου, διὰ νὰ ἀνανεωθῇ λοιπὸν ἡ παλαιὰ μας συγγένεια διὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου μυστηρίου, σὲ προσκαλῶ νὰ λάβῃς τὴν φροντίδα νὰ τὸν στεφανώσῃς. 8 Φεβρ. 1823, ὁ ἀδελφὸς Θεόδωρος Κολλοκοτρώνης*», ἔγραφε σὲ ἐπιστολή του στὸν Ρήγα Παλαμῆδη.

Ἄλλὰ καὶ τὴ νηστεία τηροῦσε μὲ μεγάλη συνέπεια ὁ ἴδιος, καὶ τοὺς στρατιῶτές του παρακινοῦσε νὰ νηστεύουν. Εἴκοσι τρεῖς ὥρες πολεμοῦσαν στὸ Βαλιτέσι (13 Μαΐου 1821). Νὰ τί γράφει γιὰ ἐκείνη τὴν πρώτη μεγάλη νίκη τοῦ Ἀγῶνα: «*Ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ἐστάθη ἡ εὐτυχία τῆς πατρίδος... Ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἦτο Παρασκευὴ, ἔβαλα λόγον ὅτι πρέπει νὰ νηστεύωμεν ὅλοι διὰ δοξολογίαν ἐκείνης τῆς ἡμέρας καὶ νὰ δοξάζεται εἰς αἰῶνας αἰώνων ἕως οὗ στέκει τὸ Ἔθνος, ὅτι ἦτον ἡ ἐλευθερία τῆς Πατρίδος*».

Σὰν πραγματικὸς πατέρας ἀγαποῦσε τοὺς στρατιῶτές του. Ὅπως γράφει ὁ ὑπασπιστής του Φωτάκος: «*Προσπαθοῦσε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ γνωρίζονται, ὡς*

ἀγαπιῶνται καὶ νὰ πονοῦνται μεταξύ των... Ἔπαιζαν, ὠμιλοῦσαν, ἔρριχναν τὸ λιθάρι, ἐχόρευαν, ἐπήδαγαν, καὶ ἔπειτα μὲ μίαν φωνὴν τοὺς ἐπανάφερε εἰς τὰ ἄρματα».

Στὴ Χάρη τῆς Παναγίας εἶχε κτίσει ἓνα μοναστηράκι κι ἀποσυρόταν συχνὰ ἐκεῖ, ὅταν εὔρισκε εὐκαιρία, γιὰ νὰ προσεύχεται καὶ νὰ γαληνεύει. «Μία φορά», λέει ὁ Κολλοκοτρῶνης, «ἐπῆγα εἰς τὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Μονῆς· αὐτὸ τὸ Μοναστήρι ἦτον μεγάλῳ καὶ ἐχαλάσθη εἰς τὴν πρώτην Τουρκιά· ὅταν ἐπέρασα, ἦτον μία μάνδρα χαλασμένη καὶ σκεπασμένη ἢ ἐκκλησιὰ μὲ κλάδους δένδρων. Τότε ἔταξα ὄτι: Παναγία, βοήθησέ μας νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα μας ἀπὸ τὸν τύραννο, καὶ νὰ σὲ φκειάσω καθὼς ἤσουν πρῶτα (1803). Μὲ ἐβοήθησε, καὶ εἰς τὸν δεύτερον χρόνον τῆς ἐπαναστάσεώς μας ἐπλήρωσα τὸ τάμα μου καὶ τὴν ἔφκειασα... Εἰς τὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Μονῆς ἐπήγαίνα κάθε χρόνο».

Μὰ καὶ πόσο οὐρανόσταλτο μήνυμα θεώρησε κατὰ τὸ 1823 τὴν εἶδηση ὅτι στὴν Τήνο βρέθηκε ἡ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Μὲ δάκρυα χαρᾶς φώναξε: «Ἔ, τώρα πιά ὁ Θεὸς στερῶσε τὴν ὑπογραφή Του διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος...», κι ἄς ἦταν τότε σὲ ἔξαρση ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός. Νὰ θεωρήσουμε πῶς ἡ Χάρη Της τὸν ἀντάμειψε γιὰ τὴν πίστη του, τὸν διαφύλαξε ἐν ζωῇ καὶ τὸν ἀξίωσε νὰ φθάσει προσκυνητῆς τῆς Ἁγίας Εἰκόνας στὸ νησί Της τὸ 1838;

Πάντα μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ ζοῦσε ὁ Κολλοκοτρῶνης καὶ «ἐγκαρδίωνε», ὅπως ἔλεγε, τοὺς Ἕλληνας. Καὶ τοὺς φώναζε ἀποκαλώντας τους «Ἕλληνας», γιὰ νὰ τοὺς θυμίζει τὴν καταγωγὴ τους, ἀνακινώντας μέσα τους τὸ ἔνδοξο παρελθὸν τοῦ Γένους μας. Τότε ποῦ ὁ Ἱμπραήμ (1827) καθοῦσε μὲ ὑποσχέσεις τοὺς Μανιάτες «νὰ προσκυνήσουν» (νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος του), ἦταν κίνδυνος νὰ προσκυνήσει ὄλη ἡ Πελοπόννησος. «Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ προσκυνήματος», λέει στὴ Διήγησή του, «ἐφοβήθηκα μόνο διὰ τὴν πατρίδα μου». Ἔκανε ἀγῶνα καὶ τότε νὰ προλάβει «νὰ κινηθοῦν ὄσοι βαστοῦν ἄρματα καὶ πιστεύουν Χριστὸ καὶ ἀγαποῦν τὴν πατρίδα. Ἐλάτε νὰ ἀπαντήσουμε καὶ αὐτὸν τὸν μεγάλο κίνδυνο... Δοξολογίαις εἰς τὸν Ἰησοῦτον, ἄνδρες καὶ γυναῖκες». Ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ Ἰαὸς θηρνοῦσε γιὰ τὴν δολοφονία τοῦ Ἱ. Καποδίστρια, ὁ Κολλοκοτρῶνης τοὺς παρηγοροῦσε καὶ τοὺς ἐμψύχωνε μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «Ἕλληνας, πηγαίνετε στὰ σπίτια σας, μὴν ἔχετε κανένα φόβο, καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις θέλει τὰ οἰκονομήσει ὄλα». Ἀκόμα καὶ στὶς προσωπικὲς του κρίσιμες ὥρες ἐπικαλοῦνταν μόνο τὴ θεία δύναμη. Στὴ μεγάλη δίκη (Ἀπρίλιος-Μάιος 1834), ποῦ κατηγορήθηκε γιὰ «ἐσχάτη προδοσία» -ὄτι δῆθεν ἐτοίμαζε συνωμοσίαν μὲ ἀλλοίους ὀπλαρχη-

γούς ἐναντίον τοῦ ἀνήλικου βασιλιᾶ Ὀθωνα-, ὅταν ἄκουσε τὴν καταδίκη του εἰς θάνατον, ἔκανε τὸν σταυρὸ τοῦ λέγοντας: «Κύριε ἐλέησον! Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου». Μὲ τὴν ἐνηλικίωση τοῦ Ὀθωνα, τοῦ δόθηκε χάρη καὶ εὐτύχησε νὰ ἀπολαύσει τὴ λαϊκὴ ἀναγνώριση.

Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ, μὲ τὴ σύνεση καὶ τὴν εὐφυΐα, τὴν τόλημν καὶ τὸν βαρύτατο λόγον του, ἔμεινε στὶς καρδιὲς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πεποίθησή του πῶς «ὁ Θεὸς δὲν παίρνει ὀπίσω τὴν ὑπογραφή Του διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος» ἐπαληθεύθηκε. Τί λῦτρωση ἦταν ἐκείνη! «Εἶδα τὴν πατρίδα μου ἐλευθερῆ. Εἶδα ἐκεῖνο ποῦ ποθοῦσα καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας μου καὶ ὁ πάππος μου καὶ ὄλη ἡ γενιά μου, καθὼς καὶ ὄλοι οἱ Ἕλληνας». Καταξίωθηκε ὡς Ἀρχιστράτηγος. Πληγώθηκε πολλὲς φορές, ἀλλὰ

«Πρέπει νὰ φυλάξετε τὴν πίστη σας καὶ νὰ τὴν στερεώσετε», εἶπε στοὺς μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου στὰ 1838 πάνω στὴν Πνύκα, «διότι, ὅταν ἐπιάσαμε τὰ ἄρματα, εἶπαμε πρῶτα ὑπὲρ Πίστεως καὶ ἔπειτα ὑπὲρ Πατρίδος».

πάντα δίδασκε: «Πρέπει νὰ φυλάξετε τὴν πίστη σας καὶ νὰ τὴν στερεώσετε», εἶπε στοὺς μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου στὰ 1838 πάνω στὴν Πνύκα, «διότι, ὅταν ἐπιάσαμε τὰ ἄρματα, εἶπαμε πρῶτα ὑπὲρ Πίστεως καὶ ἔπειτα ὑπὲρ Πατρίδος».

«Χριστιανὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του. Κατέβηκε στὸ Μοριά, πῆγε στὰ ἀγαπημένα του ἡμέρια, χαιρέτησε ὄλο τὸν κόσμον γυρεύοντας συγχώρεση, φιλήθηκε μὲ τοὺς παλιούς ἐχθρούς του. Γύρισε πάλι στὴν Ἀθήνα, Νήστεψε ὄλο τὸ Δεκέμβριο. Τὴ νύχτα τῆς 3^{ης} Φεβρουαρίου 1843 πέθανε ἡσυχᾶ, ὕστερα ἀπὸ σύντομν ἀδιαθεσίαν» (Σπ. Δημητρακόπουλος).

Καὶ σήμερα, 175 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του, ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ μὲ τὴ βροντώδη φωνή του, ποῦ ὁ ἀντίπαλός της ἀκόμα δονεῖ τὰ καταράχια τῆς Πελοποννήσου, κρατᾷ σὲ ἐπαγρύπνιση τὴν ἐθνικὴ μας συνείδηση ἀληθάζοντας: «Πέρα πᾶσα ἀπελιπισία ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας. Ἡ μητέρα δύναται νὰ ἀλησημονήσῃ νὰ βυζάσῃ τὸ νεογέννητο βρέφος της, ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἀλησημονᾷ, δὲν μᾶς ἀποστρέφεται».